

Лебедєв М. К., асистент

Київський національний університет технологій та дизайну

МІЖНАРОДНЕ РЕЙТИНГУВАННЯ УНІВЕРСИТЕТІВ: ПРИНЦИПИ ТА ВПЛИВ НА НАЦІОНАЛЬНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ

Анотація. Рейтинг став невід'ємним атрибутом глобального ринку освітніх послуг. Незважаючи на те, що жоден з них не відображає повною мірою реальну картину, саме оцінка формує сьогодишню соціальну реальність. Важливим фактором успіху університету є його репутація на національному та міжнародному ринках освітніх послуг. У цьому процесі рейтинг відіграє важливу роль. Потрапляючи в світові або національні рейтинги на лідируючі місця, заклади вищої освіти (ЗВО) можуть значно підвищити привабливість не тільки для абітурієнтів, а й для роботодавців, інвесторів і держав, надаючи додаткові субсидії. Виділено основні групи оцінок, які в сучасних умовах формують враження про заклад вищої освіти та визначають його місце серед аналогічних навчальних закладів світу. Вказані характеристики кожного з обраних рейтингів і проаналізована вершина кожного. Основна відмінність міжнародних рейтингів полягає, перш за все, в переважанні оцінок дослідницької діяльності, а не освітньої та соціальної місії університету. Це пояснює позицію українських вишів у них, оскільки вітчизняні навчальні заклади як і раніше орієнтовані на освітній процес. З цієї причини організації, які їх формують, розміщують українські навчальні заклади таким чином, щоб вони перебували поза ринком освітніх послуг. Проаналізовано участь українських військових навчальних закладів у кожному з обраних міжнародних рейтингів. Визначено, що до міжнародних академічних рейтингів входять лише класичні та технічні університети України. Аналогічна ситуація характерна і для наукової складової освітньої діяльності. У той же час, згідно з результатами аналізу інтернет-рейтингу, який в даний час набирає популярність серед абітурієнтів, українські навчальні заклади не приділяють достатньої уваги ролі і можливостям Інтернет-середовища, що робить деякі щаблі нижче в порівнянні зі світовими конкурентами.

Ключові слова: заклад вищої освіти, міжнародний рейтинг, освітні послуги.

Lebediev M. K.

Kyiv National University of Technologies and Design

INTERNATIONAL RANKING OF UNIVERSITIES: PRINCIPLES AND IMPACT ON THE NATIONAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Abstract. Ranking has become an integral attribute of the global education market. Despite the fact that none of them fully reflects the real picture, it is the assessment that shapes today's social reality. An important factor in the success of a university is its reputation in the national and international markets of educational services. The ranking plays an important role in this process. By taking leading positions in global or national rankings, higher education institutions (HEIs) can significantly increase their attractiveness not only for applicants, but also for employers, investors, and governments by providing additional subsidies. The author identifies the main groups of assessments that form the impression of a higher education institution in modern conditions and determine its place among similar educational institutions in the world. The characteristics of each of the selected ratings are indicated and the top of each is analyzed. The main difference between international rankings is, first of all, the predominance of research activities rather than the educational and social mission of the university. This explains the position of Ukrainian universities in them, as domestic educational institutions are still focused on the educational process. For this reason, the organizations that form them place Ukrainian educational institutions in such a way that they are outside the

market of educational services. The article analyzes the participation of Ukrainian military educational institutions in each of the selected international rankings. It is determined that international academic rankings include only classical and technical universities of Ukraine. A similar situation is typical for the scientific component of educational activities. At the same time, according to the results of the analysis of the Internet ranking, which is currently gaining popularity among applicants, Ukrainian educational institutions do not pay sufficient attention to the role and capabilities of the Internet environment, which makes some steps lower compared to global competitors.

Keywords: *higher education institution, international ranking, educational services.*

Вступ. В останній чверті 20 століття все більше країн та організацій почали поповнювати рейтинги навчальних закладів. Найбільш активно це тривало у Великобританії, де в 1971 році був опублікований рейтинг компаній Times Higher Education, і сьогодні він став «законодавцем моди» в області глобальних рейтингів. У 2013 році група IREG розглянула і затвердила перші рейтинги (включаючи QS World University Rankings, QS World University Rankings: Азія, QS World University Rankings: Латинська Америка, Perspektywy University Rankings). Міжнародні рейтинги, які тим чи іншим чином враховують більшість показників, можна вважати своєрідним інтегральним (агрегованим) показником міжнародної компетентності вузу. Серед безлічі міжнародних рейтингів є 3 основних, які очолюються світовим академічним співтовариством і значним числом роботодавців по всьому світу. Серед них: Times Higher Education World University Ranking (THE), QS World University Ranking, World University Academic Ranking (ARWU). Так, світовий рейтинг британської консалтингової фірми Quacquarelli Symonds (QS) [2] є одним з 3-х основних і найстаріших, що публікуються щорічно з 2004 року (до 2009 р.). При цьому кількість оцінюваних університетів зростає з кожним роком: від сотень спочатку до тисяч на даний момент. У рейтинг QS потрапляють тільки ті навчальні заклади, які проводять багаторівневу підготовку студентів (дослідницькі центри, в яких аспіранти проходять стажування, не потрапляють під рейтинг QS), виняток становлять Каролінський інститут в Стокгольмі (1 з найбільших медичних університетів Європи), вища Комерційна школа в Парижі (1 з кращих бізнес-шкіл Європи і світу) і вища школа бізнесу Луїджі Бокконі в Мілані (Приватний навчальний заклад, визнаний однією з провідних шкіл ділового адміністрування в світі, що випускає фахівців, права та ділового адміністрування). При оцінці QS використовуються експертні дані, зібрані від десятків тисяч вчених і рекрутерів. Також використовуються чисельні оцінки (наукові статті, цитати і т.д.). Для розрахунку котирування спочатку використовувався період в 10 років, а потім період в 5 років. До 2007 року використовувалася наукова база даних Thomson Reuters Web of Knowledge Essential Science Indicators (ESI) і Scopus. За даними QS, варто зазначити, що більшість із 100 найкращих університетів переважно американські та Британські, з англійською мовою, як основною мовою навчання. У той же час університети, які не ведуть роботу англійською мовою, практично не потрапляють в "топ" цього рейтингу (найвищий з них – Швейцарський федеральний технологічний інститут в 2020 році – 6-е місце, Кембриджський університет – 7-е місце). Серед університетів Азії показники Наньянського технологічного університету та Національного університету Сінгапуру мають найвищий рейтинг (у 2020 році вони посідають 11 місце в рейтингу). Університет Цінхуа (Китай) знаходиться на 16-му місці, що на один вище, ніж у попередньому році. Серед вищих навчальних закладів України до рейтингу увійшли 6, серед яких в основному класичні та технічні університети. На додаток до загального рейтингу кращих університетів світу за версією Qs World University Rankings, Quacquarelli Symonds

пропонує вузькоспеціалізовані оцінки, в тому числі по галузях знань (професійної підготовки) і регіонах. На додаток до індексу цитування використовується індекс Гірша. З 2009 року QS проводить кілька регіональних рейтингів, серед яких QS ЕЕЕСА найбільш повно відображає українське звучання [4], охоплюючи країни Східної Європи і Центральної Азії, включаючи країни колишнього Радянського Союзу і Варшавського договору (з 2014 року). З 350 університетів, включених до рейтингу QS ЕЕЕСА2020, 20 є українськими, що збільшилося до 2019 року на 2, а з 2018 року на 4 [4]. Третім з двох основних і найстаріших світових академічних рейтингів є Times Higher Education (The) World University Ranking [1]. Як і QS, при оцінці використовуються експертні дані, зібрані десятками тисяч експертів, але внесок у підсумкову оцінку становить всього 3 до 1. А решта 3/2-це прозорі (перевірені) числові оцінки, такі як наукові статті, цитати, спільні дослідження та різні типи коефіцієнтів. Як і у випадку з QS, список складений в основному класичними і технічними університетами, а також академічними оцінками представників інших типів вищих навчальних закладів (соціально-економічних і медичних), а також оцінкою QS, яка не дуже сприятлива для українських вузів. Всесвітній рейтинг університетів 2020 року [8] до нього входять 1397 університетів, але тільки 6 з них в основному є українськими класичними університетами: НУ «Львівська політехніка», ЛНУ ім. Івана Франка, НТУ «ХПІ», СНР, КНУ ім. Тараса Шевченка та в.м. ХНУ ім. Каразіна. Позиції українських університетів порівняно з 2019 роком покращилися як у кількісному відношенні (+2), так і в якісному (якщо у 2019 році максимальна позиція рейтингу становила 1001+, то у 2020 році НУ «Львівська політехніка» посіла 801–1000 місця).

Постановка завдання. Виходячи з вищенаведеного, метою дослідження є аналіз міжнародних, національних та регіональних рейтингів закладів вищої освіти, принципів їх формування та підходів до обліку інформації.

Результати досліджень. Особливої уваги заслуговує регіональний рейтинг університетів країн з економікою, що формується [5], який охоплює 533 навчальних заклади і фокусується, впершу чергу, на оцінці фактичних показників діяльності університетів. У період 2014–2020 років українські університети не були включені в рейтинг, в той час як університети Прибалтики входять в топ-50 і 10 кращих відповідно. Останній з трьох найбільших світових академічних рейтингів, World University Academic Ranking (ARWU) [3], призначений для розуміння масштабів розриву між китайськими університетами та світовими лідерами. Оцінка публікується з 2003 року. На відміну від інших оцінок, методологія ARWU використовує експертні дані (50% QS та 33% THE), тоді як ARWU використовує лише прозорі (перевірені) чисельні оцінки та зосереджується на Нобелівській премії та премії Fields, а також публікаціях двох найавторитетніших наукових журналів (Nature та Science). Третя принципова відмінність ARWU від QS і рейтингів полягає в тому, що тут повністю відсутній регіональний рейтинг, тільки глобальний. Єдиним винятком є рейтинг китайських університетів. Четвертою особливістю ARWU є «зріз по предмету», який становить основу глобальної предметної оцінки. Кількість оцінок з предметів вища, ніж у раніше розглянутих QS та THE, і з 50 оцінок з предметів 20 належать до інженерних наук (6 для QS та 5 для THE). П'ята фундаментальна відмінність ARWU від інших глобальних рейтингів полягає в тому, що Гуманітарні науки та мистецтво не є сферами для ранжування університетів, на відміну від природничих наук, техніки, медицини, соціальних наук та наук про життя. Академічний рейтинг ARWU незрівнянно важливіший для Українських вишів, ніж раніше розглянутий QS. Вихідними даними при оцінці є аналогічно вимірювані кількісні показники, і використання даних, заснованих на репутаційних опитуваннях. Оцінка була

проведена на 2-му курсі (включаючи експериментальну оцінку в 2017 році), на даний момент в неї входять 1200 університетів, 3 з яких є українськими [6].

Одним із завдань сучасної вищої освіти є розвиток науки як одного з двигунів сучасної освіти, тому, аналізуючи ринок освітніх послуг сьогодні, рекомендується звертати увагу на наукову метричну оцінку, на додаток до академічної. Одним таким рейтингом є Scimago Institutions Rankings [7], заснований на використанні бази даних Scopus. Scimago – це оцінка наукової спільноти, а також наукових організацій. Він проаналізував науково-дослідні установи, використовуючи складені показники, які об'єднують три різні показники, засновані на дослідницькій діяльності, інноваційній діяльності та суспільному впливі, а також на видимості в Інтернеті. У 2020 році з 892 учасників перші 5 позицій зайняли Китайська академія наук (Chinese Academy of Sciences), французький Національний центр наукових досліджень (French National Center for Scientific), Дослідницький (Національний центр діагностичних досліджень), Міністерство освіти Китайської Народної Республіки (Міністерство освіти Китайської Народної Республіки), Загальна кількість представників України збільшилася з 2019 року до 33, у 2020 році - до 45. Серед 45 українських навчальних закладів, включених до загальної оцінки, найкращі місця (519) посідає Національна академія наук України, а серед вищих навчальних закладів - Український державний університет залізничного транспорту (737) та Карпатський національний університет. Також з цієї точки зору необхідно розглянути рейтинг Cwts Leiden [2019], який надає важливу інформацію про наукові досягнення майже 1000 найбільших університетів по всьому світу [15]. Рейтинг Лейдена надає інформацію лише про дослідження, проведені в університеті. Дослідження публікуються у виданнях, і ретельно зібрані дані по цих публікаціях складають основу рейтингу Leiden. На жаль, східні області України не включений в цей рейтинг. Зверніть увагу, що ці наукометричні оцінки базуються на платформі Web of Science, де індексуються англomовні статті. Тому TVO, частка таких публікацій яких недостатньо висока, не займають високих позицій в рейтингах. В основному це стосується публікацій в області соціальних, гуманітарних наук і медицини. В Україні також існує рейтинг ЗВО, який формується сайтом Oswita. Відповідно до індексу Іа [9] бази даних SciVerse Scopus. Станом на 2023-24 навчальний рік до бази даних Scopus включено 177 вищих навчальних закладів України. У рейтинговій таблиці українські заклади вищої освіти ранжовані відповідно до індексу Гірша-кількісного показника, заснованого на кількості наукових публікацій та кількості цитувань. Згідно з рейтингом, у 2020 році найвищий індекс Гірша серед українських вишів у Національного університету імені Тараса Шевченка – 93 (місце в рейтингу у 2019 році – 89), національний університет В. Н. Каразіна, – 73(70), національний університет І. Франко – 64 (60) на додаток до академічних і наукометричних оцінок, в сучасних реаліях стали цікаві різні види інтернет-оцінок. Важко визначити рівень наданих освітніх послуг за такою оцінкою, але в цифровому середовищі всі університети, зацікавлені в абітурієнтах і своїй репутації, дотримуються відкритої стратегії, що виражається у викладанні релевантного контенту, збільшенні маси відвідуваності сайту і посилань на нього. Один з цих рейтингів – Webometrics [10] – це досить цікавий міжнародний рейтинг, який вимірює кількість веб-вмісту в університеті (кількість сторінок та завантажених файлів) та релевантність цього веб-вмісту (кількість зовнішніх посилань). Відмінною особливістю оцінки Webometrics є послідовність методології і високий динамізм змін показників оцінки. Методологія інших класичних академічних рейтингів постійно змінюється, але принцип ранжування Webometrics залишається незмінним. Крім того, результат більш динамічний, оскільки миттєво відображає результати діяльності, спрямованої на просування звуку у віртуальному просторі. Webometrics дозволяє судити

про національну систему вищої освіти не за окремими лідерами, а за сукупністю університетів, що входять до неї. Відношення числа вищих навчальних закладів, включених до оцінки, до загальної кількості вищих навчальних закладів у державній системі освіти є найважливішим показником розміру державної системи вищої освіти, її цілісності та готовності прийняти нові освітні технології. Отже, у 2020 році. З 629 українських закладів вищої освіти [15] в рейтинг були включені 315, а решта (49%) були виключені з рейтингу. Тобто можна зробити висновок, що Інтернет-технологіями XXI століття в Україні майже половина ЗВО активно не використовує. Таким же рейтингом є U-Multirank, найбільш глобальний рейтинг університетів. Багатовимірною системою оцінювання U-Multirank була офіційно прийнята Європейським Союзом у Дубліні наприкінці 2013 навчального року як альтернатива вже існуючій системі оцінювання. Сюди входять понад 70 університетів із понад 850 країн. Основна мета U-Multirank-сформувати об'єктивне уявлення про різні сфери діяльності ЗВО. Це дозволяє абітурієнтам, студентам та іншим зацікавленим особам порівнювати університети за різними параметрами. До рейтингу 2020 року увійшли 1672 університети, 57 з яких є українськими. uniRank також є провідною міжнародною довідковою та пошуковою системою вищої освіти, що пропонує огляди та рейтинги понад 200 офіційно визнаних університетів та коледжів у різних країнах [11]. Його цілі варіюються від оцінки популярності так званого оціночного трафіку, довіри/авторитету та якісних посилань до огляду університетів та коледжів у всьому світі на основі їх присутності та популярності в Інтернеті, що дозволяє іноземним студентам та викладачам зрозуміти, наскільки популярні певні звукові системи в інших країнах.

За даними uniRank, у 2020 році лідерами «200 найкращих університетів світу» [12] були Массачусетський технологічний інститут, Гарвардський університет та Стенфордський університет. До рейтингу також увійшли найбільші університети США, Канади, Мексики, Бразилії, Південної Африки, Японії, Китаю, Південної Кореї, Індонезії, Сінгапуру, Китаю, Тайваню, Австралії, Саудівської Аравії, Ірану, Туреччини та європейських країн. Жоден з військових навчальних закладів України не включений в оцінку. Аналогічна ситуація склалася в рейтингу uniRank «200 кращих університетів Європи» [13]. Водночас до топ-5 рейтингу uniRank «університети України» [14] входять центральні ЗВО столиці (НТУ «КПІ», Національний університет імені Тараса Шевченка, університет імені Грінченка) та Львова (тобто ЛНУ ім. І. Франка, НУ «Львівський технічний університет»). Такий підхід забезпечує всебічне розуміння єдиного освітнього простору, його мережевої діяльності та присутності викладачів, співробітників і студентів в Інтернеті.

Висновки. Таким чином, світові рейтинги університетів вже міцно увійшли в життя університетів і національну політику багатьох країн і стали важливим фактором на ринку освітніх послуг. Основна відмінність між розглянутими рейтингами полягає, перш за все, в різному ступені обліку наукової та освітньої діяльності вищих навчальних закладів. У міжнародних рейтингах вітчизняні навчальні заклади як і раніше орієнтовані на освітній процес, тому «вага» науки не розглядається як потенційний конкурент, оскільки вища освіта України в таких рейтингах відсутня. У той же час вітчизняні навчальні заклади усвідомлено використовують можливість просування в якості Інтернет-середовища, що, безсумнівно, виходить на перший план серед потенційних абітурієнтів, роботодавців і партнерів, все це призводить до отримання додаткової інформації про міжнародний рейтинг вищих навчальних закладів з метою з'ясування причин відставання вітчизняних освітніх програм, установ, що конкурують з глобальними та регіональними компаніями.

Список використаної літератури

1. The Times Higher Education World University Rankings 2020. URL: https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2020/world-ranking#!/page/0/length/25/sort_by/rank/sort_order/asc/cols/stats.
2. The QS World University Rankings 2020. URL: <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2020>.
3. Academic Ranking of World Universities 2019. URL: <http://www.shanghairanking.com/arwu2019.html>.
4. The QS EECA University Rankings 2020. URL: <https://www.topuniversities.com/university-rankings/eeca-rankings/2020>.
5. The Times Higher Education Emerging Economies University Rankings 2020. URL: https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2020/emerging-economies-university-rankings#!/page/0/length/25/sort_by/rank/sort_order/asc/cols/stats.
6. SCImago Institutions Rankings. URL: <https://www.scimagoir.com/rankings.php>.
7. CWTS Leiden Ranking 2019. URL: <https://www.leidenranking.com>.
8. Наукометричний моніторинг суб'єктів наукововидавничої діяльності України за показниками бази даних SciVerse Scopus 2020. URL: <https://osvita.ua>.
9. The Ranking Web of Universities. URL: <http://www.webometrics.info/en>.
10. University and College Rankings 2020. URL: <https://www.umultirank.org>.
11. 2020 World University Ranking. URL: <https://www.4icu.Org>.
12. Top 200 Universities in the World uniRank. URL: <https://www.4icu.org/top-universities-world/>
13. Top 200 Universities in Europe uniRank. URL: <https://www.4icu.org/top-universities-europe/>
14. Top Universities in Ukraine uniRank. URL: <https://www.4icu.org/ua/>
15. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.